

Hoe raken de gestegen energiekosten het Nederlandse bedrijfsleven?

1 juli 2022

Beer Pruijt & Guus Brouwer

DeNederlandscheBank

EUROSYSTEEM

Hoe raken de gestegen energiekosten het Nederlandse bedrijfsleven?

©2022 De Nederlandsche Bank n.v.

Auteurs: Beer Pruijt & Guus Brouwer. Met dank aan collega's van DNB, en in het bijzonder Peter van Els, Jorien Freriks, Sophie Steins Bisschop, Jasper de Winter, Maurice Bun, Tjerk Kroes en Olaf Sleijpen voor de nuttige gedachtewisseling. René Bierdrager en Meilina Hoogland worden bedankt voor de statistische ondersteuning. Alle overgebleven fouten zijn de onze.

Met de serie 'DNB Analyse' beoogt De Nederlandsche Bank inzicht te verschaffen in de analyses die DNB ten behoeve van actuele beleidsvraagstukken uitvoert. De tot uitdrukking gebrachte zienswijzen zijn voor rekening van de auteurs en komen niet noodzakelijkerwijs overeen met de officiële standpunten van De Nederlandsche Bank. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook en evenmin in een retrieval system opgeslagen worden, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Nederlandsche Bank.

De Nederlandsche Bank n.v.
Postbus 98 1000 AB
Amsterdam
Internet: www.dnb.nl
Email: info@dnb.nl

Inhoudsopgave

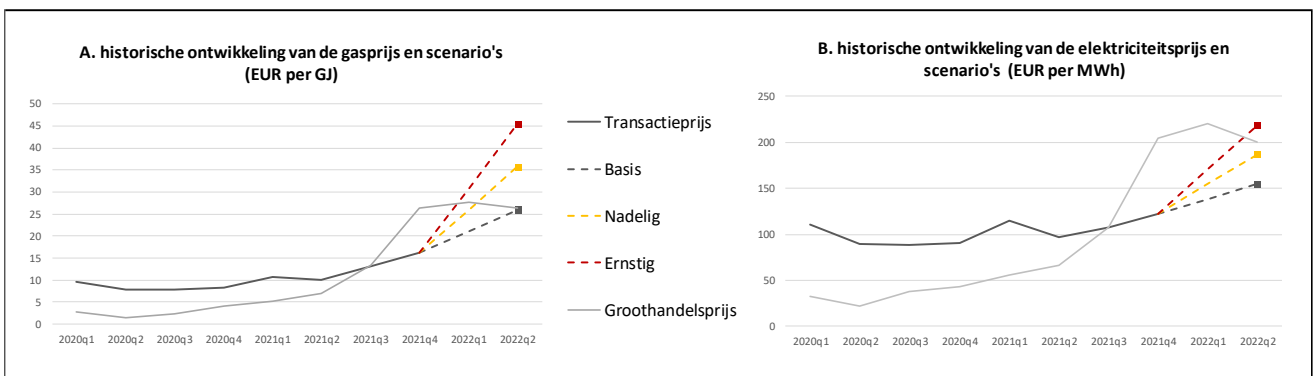
Inhoudsopgave	3
1 Introductie	4
2 Data en methodiek	6
3 Resultaten	7
4 Beleidsimplicaties	9
Geraadpleegde literatuur	10
Appendix	11

1 Introductie

Sinds medio 2021 zijn de energieprijzen sterk gestegen. Initieel werd de prijsstijging gedreven doordat het energieaanbod de inhaalvraag na de coronapandemie niet kon bijbenen. Dit kwam onder andere door lagere opbrengsten uit zon- en windenergie, onderhoud aan Franse kerncentrales en minder gasleveringen vanuit Rusland. Sinds de Russische inval in Oekraïne zijn de prijzen van gas en elektriciteit nog verder gestegen. Ten opzichte van 2019, liggen de groothandelsprijzen voor gas en elektra respectievelijk 500 en 800% hoger.

Deze prijsstijging heeft tevens geleid tot hogere energiekosten voor bedrijven. Doordat een deel van het energieverbruik echter wordt ingekocht op basis van langetermijncontracten en energieleveranciers niet altijd direct prijsstijgingen volledig doorberekenen, is de gemiddelde transactieprijs die betaald wordt door het bedrijfsleven minder snel gestegen dan de groothandelsprijs (zie figuur 1).

Figuur 1: historische ontwikkeling energieprijzen en beschouwde scenario's

Dit doet de vraag rijzen in hoeverre het Nederlandse bedrijfsleven in staat is om de energiekostenschok op te vangen. De effecten van de gestegen energieprijzen op huishoudens zijn inmiddels door meerdere partijen in kaart gebracht (zie bijvoorbeeld Schulenberg & Vlekke (2022)). Signalen over de effecten op het bedrijfsleven blijven echter vaak anekdotisch van aard. Deze studie doet is een van de eerste om de gevolgen van de hogere gas- en elektraprijzen kwantitatief en meer systematisch in beeld te brengen.

Om deze vraag te beantwoorden worden drie prijsscenario's berekend, waarvan het basisscenario kan worden gezien als een inschatting van de huidige situatie (zie figuur 1). Omdat de data van het CBS over de gemiddeld betaalde transactieprijzen door bedrijven op het moment van schrijven niet verder reikt dan 2021K4, moet de verdere prijsstijging van gas en elektra worden geschat. Daarbij is gekozen om in het basisscenario aan te nemen dat de energieprijzen in 2022K1 stijgen met eenzelfde percentage als in de periode 2021K2-K4, toen de prijzen sterk begonnen op te lopen. De energieprijzen blijven daarna voor heel 2022 op dit hogere niveau. Dit betekent een aangenomen stijging van 61% (gas) en 26% (elektra) in 2022K1. In het nadelige scenario wordt de prijsgroei vermenigvuldigd met een factor twee, in het ernstige scenario met een factor drie.

De in deze analyse gepresenteerde resultaten vormen waarschijnlijk een bovengrens. Zo wordt in de studie aangenomen dat ondernemingen niet in staat zijn om de gestegen kosten door te berekenen¹ of hun energiekosten als percentage van de omzet te doen laten dalen. Ook zal een deel van de bedrijven zich hebben ingedekt tegen energieprijstijgingen op de derivatenmarkt. Daartegenover staat dat we in deze studie alleen kijken naar de directe impact van hogere energiekosten, terwijl ook intermediaire goederen in prijs zijn gestegen. Bovendien worden prijsstijgingen van diesel en benzineverbruik voor transport buiten beschouwing gelaten. Er mag redelijkerwijs echter worden verwacht dat de aanname van 0% kostendoorberekening en energiebesparing de effecten van de andere aannames domineert in de zwaarst getroffen sectoren.²

Vanwege de grote onzekerheid omtrent toekomstige energieprijzen, databeperkingen en de gemaakte aannames, dienen de resultaten uit deze analyse te worden gezien als een grofmazige inschatting. Bij gebrek aan gedetailleerde opties kan deze analyse niettemin bijdragen aan een beter beeld van de gevolgen van de energieprijstijgingen van het bedrijfsleven.

¹ Aangezien de prijzen van gas en elektra in grote delen van de wereld zijn gestegen, is dit een zeer conservatieve aanname. Ook enquêtedata laat zien dat bedrijven over het algemeen in staat zijn om kosten door te berekenen aan afnemers (COEN, 2022). Zo geeft slechts 10,2% van de ondernemers aan geheel niet in staat te zijn om hogere kosten door te berekenen. In de (relatief hard getroffen) industrie is dit slechts 4,2%.

² Zo laat CBS (2022b) zien dat het aardgasverbruik in de industrie (waaronder de papier-, chemie- en metaalsector) in 2022 met ongeveer 20% is afgenomen ten opzichte van 2019. Tegelijkertijd liggen de industriële productieniveaus hoger. Dit impliceert efficiëntere productie. Daarnaast is de omzet in de industrie sneller gestegen dan de productie, wat duidt op het vermogen om kostenstijgingen (deels) door te berekenen. Tot slot laat een recente CPB-studie zien dat niet alleen de importprijzen sterk zijn gestegen, maar ook de exportprijzen (Adema et al., 2022). Dit is wederom een aanwijzing dat doorberekening van kostenstijgingen tot op zekere hoogte mogelijk is. Zie ook voetnoot 1.

2 Data en methodiek

De analyse maakt gebruik van vier databronnen om de energiekosten vast te stellen. De eerste databron, CBS (2022), informatie over de energiekosten op sectorniveau³ als percentage van de netto omzet. Er is gekozen om gebruik te maken van observaties uit 2019, omdat de verhouding energiekosten-omzet toen niet werd verstoord door een Corona-gerelateerde daling in de omzet.

Vervolgens worden de energiekosten gesplitst in kosten voor gas en elektra, op basis van CBS-data (CBS, 2021). Dit is belangrijk, omdat de prijsontwikkeling van beide energiedragers verschilt. Deze splitsing in gas en elektra dient dus enkel om per sector een gepaste schok aan de totale energiekosten te geven, zodat gasintensieve sectoren een zwaardere klap krijgen omdat de transactiepreizen van gas sterker zijn gestegen. De prijsontwikkeling van de energiebronnen sinds 2019 wordt berekend op basis van een gewogen gemiddelde van de transactieprijs per verbruiksklasse voor niet-huishoudens (CBS, 2022a; Eurostat, 2022).⁴ Hierbij is gekozen voor de transactieprijs inclusief belastingen, maar exclusief btw.

Op basis van deze methodiek worden per sector energiekosten als percentage van de omzet verkregen. Er wordt dus aangenomen dat bedrijven binnen dezelfde sector eenzelfde aandeel energiekosten ten opzichte van de omzet hebben. Vanwege gebrek aan data worden de visserij en vrijwel alle landbouwsectoren (inclusief de glastuinbouw) buiten beschouwing gelaten. Zonder prijsschok waren de gemiddelde energiekosten als percentage van de omzet in onze dataset 0,56 procent. In het basisscenario stijgt dit naar 1,35 procent en in het nadelige en ernstige scenario respectievelijk 1,77 en 2,19 procent.

Om het effect van de hogere energiekosten op de winstgevendheid van individuele ondernemingen in te schatten, wordt gebruik gemaakt van CBS-microdata. We maken daarbij gebruik van de resultatenrekeningen op ondernemingsniveau van alle Nederlandse vennootschappen in 2020. De stijging in de energiekosten wordt direct in mindering gebracht op de brutowinst, conform de (conservatieve) aanname dat ondernemingen niet in staat zijn om kostenstijgingen door te rekenen of het energieverbruik aan te passen.

³ Het gaat hierbij om de kosten van energiedragers voor de aandrijving van een krachtbron, verlichting en/of verwarming. Energiekosten gerelateerd aan het gebruik van transportmiddelen worden niet meegenomen. Ook de kosten van het gebruik van energiedragers als grondstof (bijv. olie bij de vervaardiging van plastics) zijn uitgesloten. Dit heeft tot gevolg dat in de transportsector, chemie (waaronder de kunstmestsector) de kostenstijgingen in de analyse worden onderschat. Informatie is veelal beschikbaar op SBI 4D-niveau.

⁴ In werkelijkheid zal de prijsontwikkeling per afnemer kunnen verschillen, omdat een deel van de afnemers langetermijncontracten zal hebben afgesloten. Hierdoor zal de gemiddelde transactieprijs voor sommige ondernemingen een overschatting zijn en voor andere een onderschatting.

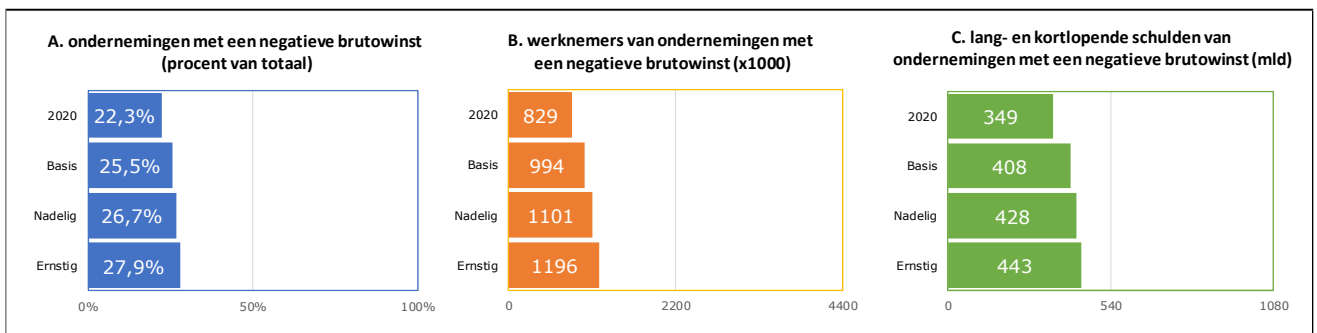
3 Resultaten

Op basis van deze grove schatting lijken de gevolgen van de energieprijsstijgingen op macroniveau relatief beperkt (zie figuur 2). In 2020 was 22,3% van de ondernemingen verlieslatend.⁵ In het basisscenario stijgt dit percentage met 3,2 procentpunt, tot 25,5%. In het ernstige scenario stijgt het aandeel verlieslatende ondernemingen verder tot 27,9%. Ter illustratie, ten tijde van de kredietcrisis in 2009 was 34,6% van de ondernemingen verlieslatend.

Panel B in figuur 2 is een vergelijkbare grafiek met het aantal werkzame personen dat werkt bij een verlieslatende onderneming. Hieruit blijkt dat dat dit aantal stijgt van 829.000 (16% van de werknemers de dataset) tot 1,2 miljoen (23% van de werknemers in de dataset) in het ernstige scenario. Verder blijkt uit een stratificatie naar bedrijfsgrootte (figuur A.1 t/m A.3 in de appendix) dat bij grote ondernemingen de toename van het aandeel verlieslatende ondernemingen door de energieschok het grootst is.

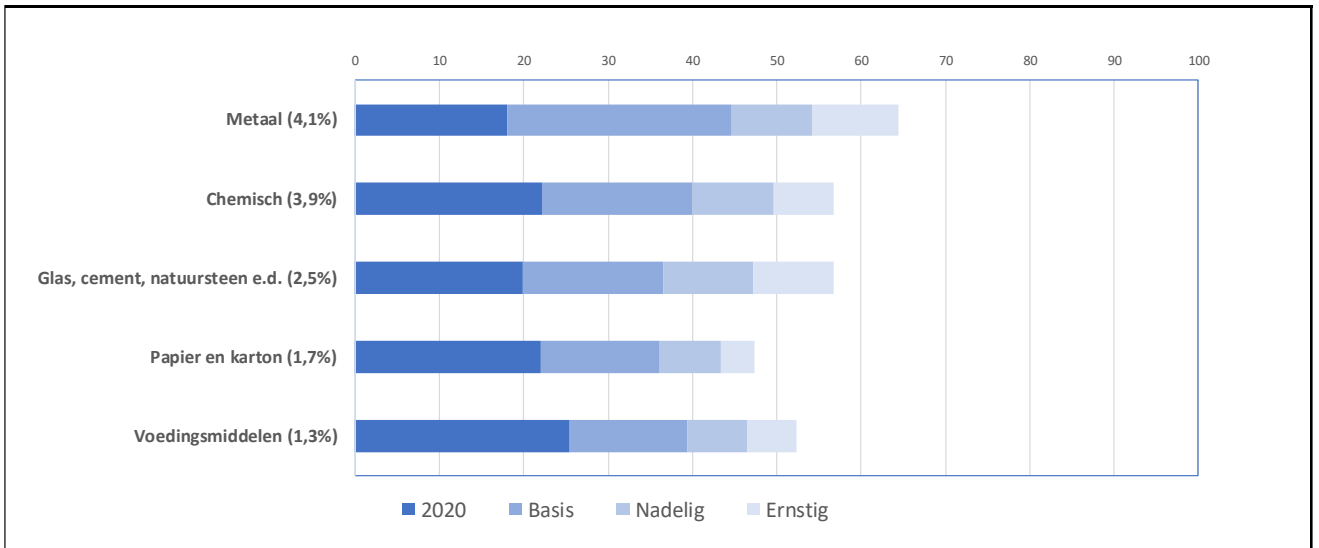
Verlieslatende ondernemingen hebben gemiddeld een iets hogere schuld dan de rest van de populatie. In het ernstigste scenario staat bijna €100 miljard meer schuld uit bij niet-winstgevende bedrijven dan het geval zou zijn zonder energieprijsschok. Dit betekent dat ruim 40% van de totale schuld van Nederlandse ondernemingen zou uitstaan bij verlieslatende ondernemingen, terwijl deze samen slechts 27,9% van de bedrijvenpopulatie vormen. Dit komt doordat meer ondernemingen verlieslatend worden en deze ondernemingen ook schulden hebben. In deze analyse is de schuld op ondernemingsniveau constant, er wordt aangenomen dat deze niet toeneemt door de energieprijsschok.

Figuur 2: kerngetallen per energieprijsscenario

Hoewel de gevoeligheid voor hogere energieprijzen op macroniveau meevalt, zijn er wel degelijk sectoren die hard geraakt worden. Figuur 3 laat de gevolgen zien op geaggregeerd sectorniveau voor de vijf hardst getroffen sectoren. Dit betreft logischerwijs relatief energie-intensieve industriële producenten (op de y-as staat de energie-intensiteit van de netto omzet van vóór de schok tussen haakjes). De toename in verlieslatende bedrijven is in deze sectoren fors met 25 tot 45 procentpunt. Eenzelfde beeld is zichtbaar voor het aantal personen dat werkbaar is bij verlieslatende bedrijven (zie figuur A.5 in de appendix). Opmerkelijk is de metaalsector, waar een groot deel van de werknemers ook zonder de prijsstijging al bij een verlieslatende onderneming werkte.

⁵ Omdat 2020 mogelijk een uitzonderlijk jaar was, hebben we ook de schok ook toegepast op de resultatenrekeningen uit 2019. De resultaten zijn vergelijkbaar, zie figuur A.4 in de appendix.

Figuur 3: percentage verlieslatende ondernemingen voor 5 meest gevoelige sectoren op SBI 2D-niveau

Op gedetailleerder sectorniveau zijn nog grotere uitschieters zichtbaar. Het gaat hier wederom om sectoren die relatief energie-intensief zijn. Zo zijn de energiekosten in de meelindustrie in 2020 (vóór de prijsschok) gelijk aan 3,7% van de omzet. Voor de papiersector is dit zelfs 7,3%. In de basischemie, waar ook de kunstmestindustrie onder valt, zijn de energiekosten 4,6% van de netto-omzet zonder prijsschok. De sterkst getroffen sectoren op dit fijnmazigere sectorniveau hebben vaak een aandeel verlieslatende bedrijven van boven de 60% in het meest ernstige scenario. Dit betekent in veel gevallen een verdrievoudiging van het aandeel vergeleken met een scenario waarin de energieprijzen zich op het niveau van 2020 zouden bevinden. Een grafische weergave van de 15 meest gevoelige sectoren op SBI 3-niveau is te vinden in figuur A.6 in de appendix.

4 Beleidsimplicaties

Bovenstaande resultaten bieden geen economische rationale voor generieke steunmaatregelen. Macro-economisch lijkt de impact van de energiekostenstijging op de winstgevendheid van ondernemingen te overzien, zelfs in het meest extreme scenario. Slechts enkele sectoren worden relatief hard geraakt. Deze sectoren vormen bovendien maar een klein deel van de economie. Gezamenlijk zijn in de vijf zwaarst getroffen sectoren (zoals opgesomd in figuur 3) 3,3% van de werkzame personen uit de dataset actief. Daarbij zijn de gepresenteerde resultaten zoals eerder opgemerkt naar verwachting een bovengrens voor de meeste sectoren; waarschijnlijk zijn bedrijven in staat om een deel van de gestegen energiekosten door te berekenen of te vermijden.

Daarnaast passen verhoogde overheidsuitgaven niet bij het huidige macro-economische beeld. Er is sprake van hoge inflatie, een krappe arbeidsmarkt en weinig faillissementen. Generieke overheidssteun zou procyclisch kunnen uitpakken en de natuurlijke marktdynamiek verstoren. Bovendien zullen veel bedrijven naar verwachting zelf in staat zijn om geleden verliezen op te vangen. Zo waren de bedrijfswinsten van niet-financiële vennootschappen in 2021 ruim 8% hoger dan in voor de coronacrisis en werd er in het eerste kwartaal van 2022 een recordwinst behaald, ondanks de gestegen energiekosten (CBS, 2022c).

Desalniettemin zijn er individuele bedrijven die wel degelijk hard worden getroffen door de stijging van de energieprijzen. Het gaat dan echter vaak om bedrijven die toch al toe zijn aan een strategische heroriëntatie vanwege hun bijdrage aan de klimaatverandering. Een deel van deze bedrijven zal (zonder aanpassing van productieprocessen) niet langer winstgevend zijn bij aanhoudend hoge energieprijzen. Overheidssteun voor niet-levensvatbare ondernemingen is niet doelmatig en valt economisch gezien af te raden. Bovendien zou de steun verduurzamingsprocessen kunnen vertragen.

Er zullen echter ook ondernemingen zijn die geraakt worden en liquiditeitsproblemen, terwijl ze in de kern gezond zijn of gezond kunnen worden. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat de financieringsruimte voor (rendabele) verduurzamingsinvesteringen krimpt door de opgelopen energiekosten. Onnodige faillissementen of uitstel van dergelijke investeringen is onwenselijk. Dat betekent echter niet dat overheidsingrijpen direct noodzakelijk is. In principe zijn financiële markten namelijk in staat om in te schatten in hoeverre geraakte ondernemingen in de toekomst levensvatbaar zijn en welke investeringen zich terugverdienen. Ondernemingen met voldoende toekomstperspectief kunnen met behulp van private financiers liquiditeitstekorten opvangen of investeringsruimte creëren. Daarom is ook voor de harder getroffen sectoren solvabiliteitssteun niet direct noodzakelijk of wenselijk.

Mocht de politiek toch besluiten om de gestegen energiekosten voor bedrijven te willen compenseren, dan valt aan te raden om gerichte liquiditeitssteun te verstrekken. Gerichtheid van dergelijke steun is belangrijk, om niet onnodig de marktdynamiek te verstoren. Ook is het van belang dat financiers zoveel mogelijk de prikkels behouden om kredietrisico's adequaat in te schatten. Dit kan bijvoorbeeld door het verstrekken van gedeeltelijke overheidsgaranties op leningen. Overigens kan liquiditeitssteun met reeds bestaande garantie-en leningprogramma's worden verstrekt, zoals via de Borgstelling MKB-kredieten (BMKB) en de Garantie Ondernemersfinanciering (GO).

Hierbij dient te worden opgemerkt dat Nederland als netto-importeur van energie collectief armer wordt. Het verstrekken van overheidssteun kan dit negatieve inkomenseffect niet voorkomen. Indien overheidssteun niet gepaard gaat met gelijktijdige besparingen van eenzelfde omvang, zullen de lasten worden doorgeschoven naar toekomstige generaties. Dit is ook het geval bij het verstrekken van liquiditeitssteun omdat niet alle ontvangers in staat zullen zijn tot terugbetaling van het verstrekte krediet.

Geraadpleegde literatuur

Adema, Y., Elbourne, A., Katz, M., Kuijpers, S., Ligthart, M., Soederhuizen, B., Swierstra, R. & Van der Wal, E. (2022). Inflatiescenario's. Centraal Planbureau.

CBS (2021). Energieverbruik bedrijven naar belastingschijf, 2019. Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/21/energieverbruik-bedrijven-naar-belastingschijf-2019>

CBS (2022). Bedrijfsleven; arbeids- en financiële gegevens, per branche, SBI 2008. CBS Statline. Geraadpleegd via <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/81156ned>

CBS (2022a). Aardgas en elektriciteit, gemiddelde prijzen van eindverbruikers. CBS Statline. Geraadpleegd via: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81309NED/table?fromstatweb>

CBS (2022b). Indicatoren aardgasgebruik van de industrie. Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/indicatoren-aardgasgebruik-van-de-industrie>

CBS (2022c). Niet-financiële bedrijven boeken recordwinst. Geraadpleegd via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/25/niet-financiele-bedrijven-boeken-recordwinst>

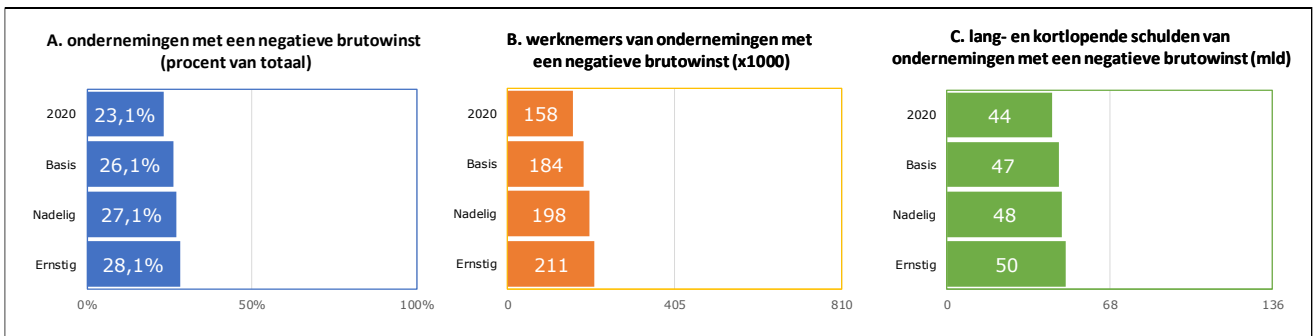
COEN (2022). Extra vragen, 1^e kwartaal 2022- Bedrijfstakken. *Conjunctuurenquête*.

Eurostat (2022). Non-household consumption volumes of gas by consumption bands. Eurostat database. Geraadpleegd via: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_pc_203_v&lang=en

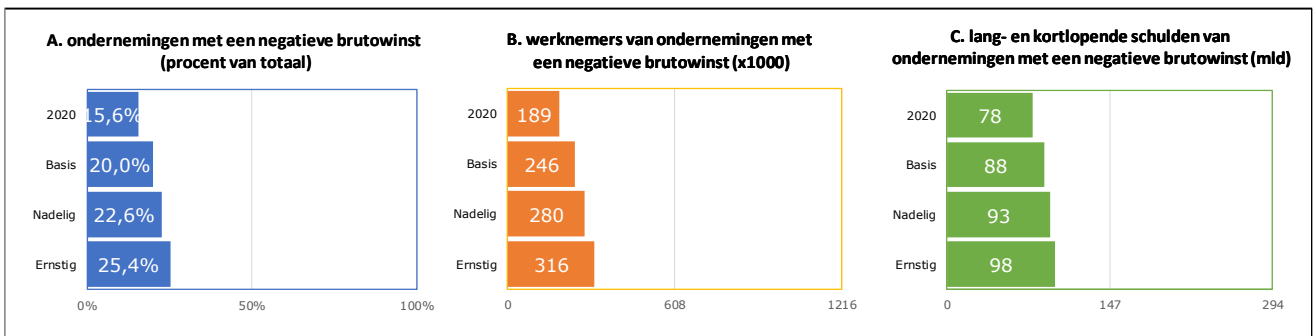
Schulenberg, R. & Vlekke, M. (2022). Stresstest kosten van levensonderhoud. Centraal Planbureau.

Appendix

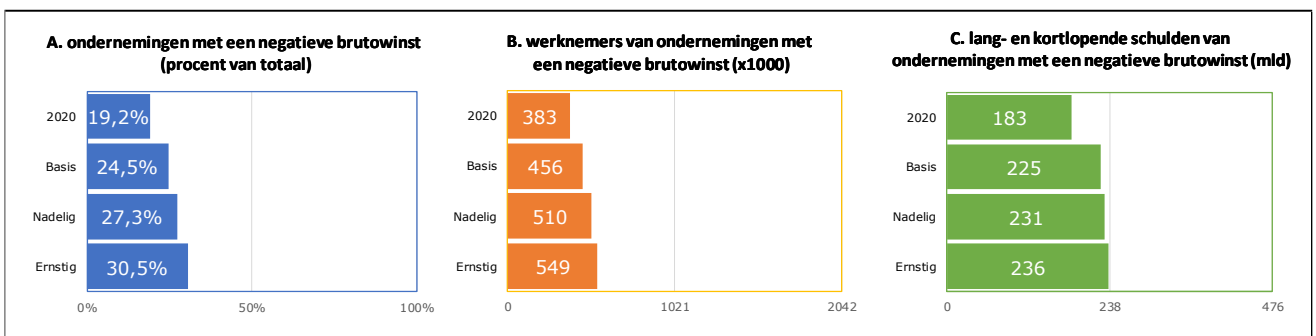
Figuur A.1: kerngetallen voor ondernemingen met minder dan 25 werknemers

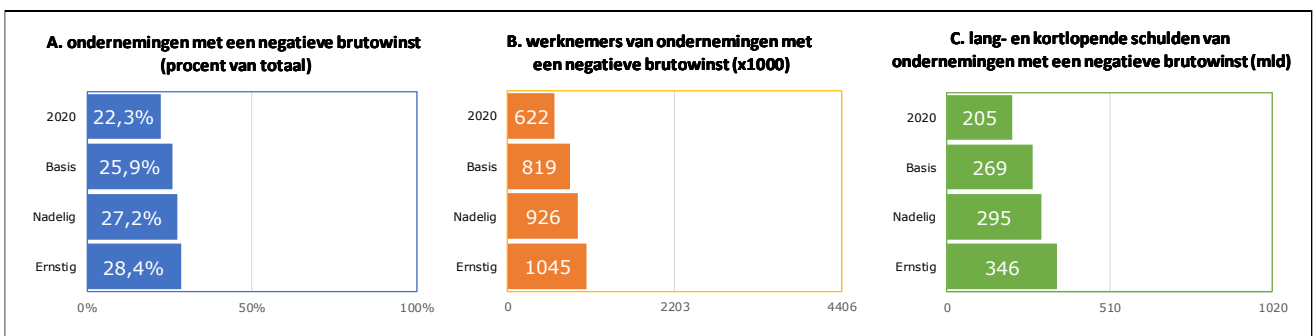
Figuur A.2: kerngetallen voor ondernemingen met tussen 25 en 250 werknemers

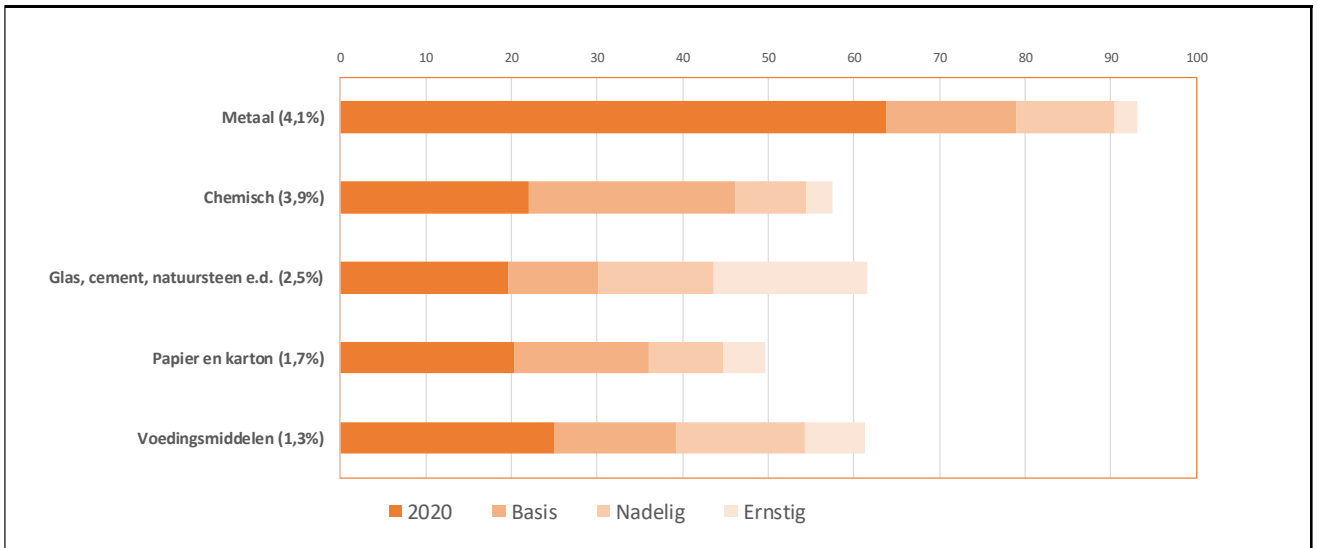
Figuur A.3: kerngetallen voor ondernemingen met meer dan 250 werknemers

Figuur A.4: kerngetallen per energieprijsscenario (op basis van balansdata uit 2019)

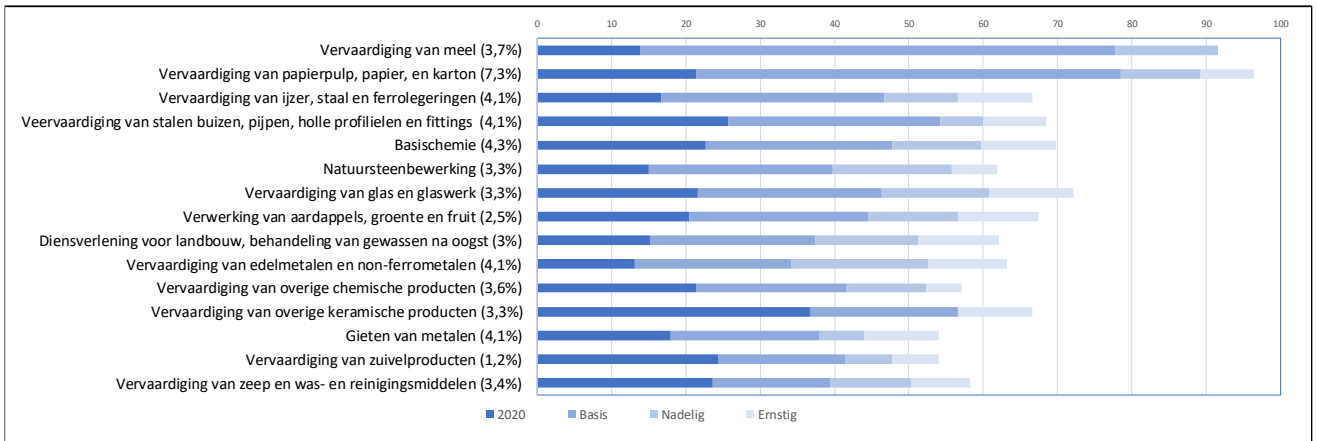

Figuur A.5: percentage personen werkzaam bij verlieslatende ondernemingen op SBI 2D-niveau

Noot: Tussen haakjes staat het percentage energiekosten van de netto-omzet (voor de prijsschok) vermeld.

Figuur A.6: percentage verlieslatende ondernemingen per energieprijsscenario op SBI 3D-niveau

Noot: Tussen haakjes staat het percentage energiekosten van de netto-omzet (voor de prijsschok) vermeld.